

CĂLĂTORUL GRĂBIT NU VA ÎNȚELEGE

Marian Iacob

Grupul clădirilor vechi din centrul Pietroșiței s-a construit în ultimii o sută cincizeci de ani. Cartierul de sud și centrul satului se deosebesc de oricare alt sat dâmbovițean prin numărul și ponderea construcțiilor interesante prin arhitectura lor. Edificiile vechi ale satului te fac să crezi într-o întâmplare fericită. Întâmplare desigur favorizată de împrejurările istoriei, de poziția geografică și caracterul mai aparte al arhitecturii locale și al materialelor folosite.

Moda și modelele au în arhitectură o importanță aparte. Locuința cu două nivele provenind din arhetipul „construcției turn“, domină arhitectura Pietroșiței, ca de altfel tot nordul Munteniei. În unele locuri modelul e tabu, se reia întocmai, obsesiv, fără concesii. Pietroșița scapă acestei tiranii a modelului, fantezia meșterilor izbuclind într-o admirabilă diversitate, particularizând fiecare construcție.

Fiind sat de munte, lemnul și piatra s-au găsit și se găsesc încă din belșug. Locuințele au dimensiuni ample, stăpânii lor le-au păstrat aproape neschimbate, uneori le-au reparat, dar foarte rar le-au demolat. E greu să demolezi la Pietroșița. Satul are rădăcini de piatră. Fundațiile, soclurile, scările exterioare, nivelul inferior al construcțiilor, uneori clădirea întreagă până la streșini sunt din piatră; piatră din râul Ialomița, care străbate de la nord la sud satul, piatră de carieră. Se zidește rar fără liant, „zid sec“, frecvent cu mortar și la clădirile mai noi cu mortar de ciment. Se folosește calcar sau bazalt, se prelucrează materialul din gros sau cu infinită grijă după întrebuințări și posibilități.

Locuința și anexele gospodăriei de munte sunt grupate pe trei laturi ale curții, a patra latură fiind rezervată împrejmuirii și porților spre drum; acestea din urmă au, în general, ancadramentele din

piatră de talie și batanții din lemn masiv. De remarcat poarta frumoasă cu ancadrament din piatră de râu tencuită a gospodăriei Tache Andronescu din Joseni. Inscripția „fecit“ și anul „1871“ sunt înscrise în ancadramele tencuite. Gospodăria fortificată nu are mult spațiu pentru modificări sau extinderi. Un model clar al unei astfel de organizări a curții îl oferă proprietatea Serghe Popescu din Joseni, formată din două locuințe cu unul și două nivele, ambele construite în 1888, cu părțile din lemn refăcute în 1937. Locuințele ocupă laturile de nord și vest ale gospodăriei, anexele laterale de sud. E atât de compactă această incintă încât accesul spre restul proprietății se face printr-un gang situat la primul nivel al locuinței de pe latura de vest.

Așezarea e înghesuită între înălțimile de la răsărit și râul Ialomița, fapt care face ca densitatea gospodăriilor, mai ales în centrul comercial să fie atât de mare încât casele să formeze un front continuu, ici-colo întrerupt de lățimea unor porți. Peisajul construit compact sugerează spațiul transilvan. După al doilea război mondial numai trei clădiri mai importante au reușit să-și găsească un amplasament în centrul satului: poșta, complexul comercial (ambele clădiri tipizate fără nici o legătură cu arhitectura zonei, cu acoperiș terasă neadaptat cantității de precipitații) și noul cămin cultural; acesta din urmă construit pe locul casei lui Alexandru Gh. Popescu terminată în 1830, afectată grav de cutremurul din 1977, a fost demolată; singura amintire a acestei case vechi rămâne o fotografie din colecția profesorului Dumitru Ulișeru.

Densitatea grupului de case de munte le obligă să se plieze accidentelor terenului. Locuința preia în cele mai diferite moduri și cu ingeniozitate pantele mai line sau mai abrupte ale reliefului. Nivelul inferior al construcțiilor țărănești ce adăpostea depozite de produse și unelte; o fază mai nouă admitea și o bucătărie la parter; construcțiile negustorești din centrul comercial au la parter magazine sau ateliere meșteșugărești și la etaj locuința familiei. Așa arată proprietățile Paraschivescu, Panaiot, Negulescu, Popescu, Panțuroiu. Legătura între parterul casei și etaj se făcea fie printr-o

scară cu chepeng pornind din sala deschisă a parterului, cu una sau două rampe, fie la locuințele mai noi, din anii 20—30 ai secolului nostru, printr-o scară exterioară acoperită, adosată părții dinspre curte a imobilului, parterul și etajul fiind astfel complet separate. Proprietatea plutonierului de jandarmi Draghia din Joseni, locuință cu două nivele are la parter încăperi pentru cârciumă și în fața lor sală pe două laturi; la capătul de nord al acesteia o scară de lemn în două rampe cu chepeng te conducea în sala deschisă de la etaj. Încuierea chepengului separa complet locuința de la etaj de restul clădirii pe timpul nopții. Situarea proprietății Draghia în Joseni, unde construcțiile sunt mai aerisite decât în centrul comercial, o face mai ușor observabilă pe toate laturile; o singularizează de asemenea eleganța proporțiilor și sobrietatea detaliilor din lemn, contrazisă doar de contrafisele traforate.

Tot datorită densității mari a construcțiilor și reliefului accidentat, o mulțime de ulicioare în pantă, ganguri, treceri acoperite, trepte sau rampe leagă diferitele cote ale terenului. Majoritatea sunt pitorești și spectaculoase; uneori ridicole precum faimoasa troiță cocoțată la cinci metri deasupra străzii și la care urcă o scară perfect verticală fără balustrade, pe care cu greu ți-ai putea-o închipui urcată de un om tânăr, necum de o credincioasă în vârstă și cu lumânări aprinse în mâini; „celebritatea“ se găsește în cartierul Joșeni peste drum de proprietatea Serghe Popescu.

Ultimul argument al îndesirii gospodăriilor din centrul satului este dinamica demografică. Astfel „Catagrafia comunei Pietroșița“ din 1838 numără la Pietroșița 834 locuitori, „Dicționarul enciclopedic“ — Frunzescu — 1872, 1110 locuitori, „Marele dicționar geografic al României“ — Lahovary, Brătianu, Tocilescu, 1893 — 1900 locuitori, „Dicționarul enciclopedic ilustrat“ — Candrea, Adamescu, 1931—2893 locuitori, „Micul dicționar enciclopedic“, 1984—3543 locuitori. Creșterea neîncetată a numărului locuitorilor Pietroșiței dovedește că satul a știut să profite de poziția lui strategică la nordul Târgoviștei, fosta capitală a Valahiei până la 1714, la frontiera de importanță cu Ardealul. Domnitorul Caragea admite la 1817 ca

vama Strunga la nordul Pietroșiței să funcționeze, dar numai ca drum pentru călători nu și pentru carele cu mărfuri. Acestea aveau vamă la Dragoslavele-Rucăr și pe valea Prahovei, domnia nu permitea Pietroșiței să le concureze în tranzitul de mărfuri. Oricum Pietroșița era din veacul al XVII-lea reședința vătafilor de plai, persoane cu greutate, boiernași cu multe drepturi și scutiri de taxe în schimbul datoriei de a apăra și supraveghea frontiera. Acești slujbași erau legați direct de domnie atâta-timp cât aceasta a rezidat la Târgoviște. Reședință a plaiului Ialomița, Pietroșița păstrează arhitectura vremurilor ei bune, sfârșitul secolului al XIX-lea și perioada dintre cele două războaie mondiale. Memoria locuinței e scurtă, o sută—o sută cincizeci de ani reprezintă o vârstă respectabilă pentru arhitectura civilă românească, care se păstrează în situ.

. Tocmai de aceea grupul compact de construcții ocupând centrul comercial și cartierul de sud al satului e considerat o rezervație de arhitectură civilă și religioasă. În interiorul ei se găsesc două lăcașuri de cult, monumentele eroilor, vechea școală și vechiul cămin cultural, casa fostului primar Iancu Bălășescu care l-a adăpostit pe I. H. Rădulescu, care la a suta aniversare a morții acestuia a primit o placă memorială. În interiorul rezervației se găsește de asemenea colecția muzeală satească organizată de profesorul Dumitru Ulieru în casa și ea monument de arhitectură de la sfârșitul sec. al XIX-lea a lui Ghiță Șerb Popescu, casă aproape boierească de dimensiuni apreciabile cu opt încăperi, cu scară în interiorul clădirii în holul de la intrare, cu săli deschise pe latura de sud și vest și cu un frumos foișor accentuând accesul principal. Abundă ca element decorativ lemnul traforat. Un element insolit probabil adăugat ulterior este balconul din fier forjat cu geamlâc de pe fața de est a locuinței. Se găsesc în perimetrul rezervației aproape o sută de case prezentând interes prin arhitectura lor; cele mai multe după cum am mai spus cu vechimea cuprinsă între cincizeci și o sută de ani. Case interesante are toată comuna Pietroșița. Rezervația de arhitectură interesează în plus prin densitatea elementelor de arhitectură veche, prin rețeaua stradală și prin raporturile ce se stabilesc între gospodăriile în

juxtapunerea lor corespunzând posibilităților materiale, gusturilor și personalității meșterilor. Limitele ei sunt râul Ialomița la vest, strada bisericii la est, pâraul cu nume scatologic dar exact având în vedere funcția lui colectoare de la sudul cartierului Joseni și pâraul Valea Lupului la nord.

Monument din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai vechi decât locuințele ce o înconjoară, biserica din Joseni cu hramul „Adormirea Maicii Domnului și Preacuvioasa Paraschiva” ctitorită de Șerban Fusea și vătaful de plai Radu fiul lui Bordea Vătășescu, se află la intersecția străzii principale din Joseni cu strada numită chiar „a bisericii”. Are plan tricon cu turlă pe naos și turn clopotniță pe pro-naos, cu scară de acces într-un turnuleț adosat părții de nord a edificiului. Dimensiunile o lipsesc de aroganță. La exterior, elegant este profilul în dublă acoladă puțin adânc din registrul inferior al fațadei. Pictura atât cât s-a păstrat sub streșinile turelor, pe fațadele de sud și vest, constă din elemente geometrice sau volute vegetale lipsite de constrângeri. Cromatic domină negrul, roșul și verdele, culori care, au coborât de pe ziduri colorând celebrul chilim de Pietroșița. În interior, pictura de după Brâncoveanu mai sigură și mai fermă decât în bisericile Târgoviștei; unele scene au o grație, care nu atinge încă manierismul, dar îl anunță.

Pe strada bisericii se găsește o altă clădire ce depășește vechimea locuințelor rezervației, proprietatea Nicuță Călineț. Interesant este nivelul inferior datând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, din piatră cu boltă semicilindrică și arce dublouri. În exteriorul zidului, la limita străzii, clădirea are contraforți masivi de asemenea din piatră aparentă. Etajul e complet refăcut acum douăzeci de ani și lipsit de interes.

Proprietatea Călineț se găsește în apropierea amplasamentului fostei primării a Pietroșiței, clădire mistuită de incendiul din 1888. Localul actual al primăriei se găsește în clădirea construită în 1886 și care inițial a servit de cazarmă soldaților din „Vama Dâmbovița — Plaiul Ialomița” și unde era și reședința vătafilor de plai și sediul Companiei de călărași, cu schimbul aparținând Regimentului 22 de

infanterie din Târgoviște (apud Ion Ciorănescu, „Chipuri de altădată”). Clădire de piatră cu parter înalt, acoperiș în două ape, aflată în centrul comercial pe marginea drumului național, distonează puternic cu clădirile din jur.

Începutul secolului nostru aglomerează evenimentele economice. În 1912 inginerul Elie Radu termina calea ferată Pucioasa-Pietroșița, de-acum înainte turiștii sosesc direct de la Târgoviște sau București. Se pune în valoare izvorul de apă minerală „Mihai Bravu”, se face analiza apei și se începe exploatarea. După primul război mondial apar întreprinderi de exploatare forestieră, bănci și cooperative, asociații de turism. Visul neclar al locuitorilor capătă în anii '30 un contur precis: Pietroșița va deveni stațiune climaterică. Între anii 1936—1940 satul este stațiune climaterică, cu consiliu de administrație în frunte cu doctorul Dumitrescu se străduiesc să promoveze turismul și activitatea balneară. Evenimentele anului 1940 spulberă iluziile. Urmele acelor ani de „mari speranțe” sunt clădirile din centrul comercial, impozante, mai toate în stil neoclasic; construcții importate parcă direct de la Sinaia se ascund în spatele jederii prin Joseni sau pe străduțele din spatele centrului; vila Nina, vila Florica... Revenind în centrul comercial senzația este a unei horbote continui la nivelul etajelor. Sălile, foișoarele, parmalâcul, fruntarele, contrafisele devin adevărate dantele de lemn traforat. Uneori baluștrii și elemente ale fruntarelor sunt executați la strung. Frumusețea acestor motive geometrice sau vegetale traforate e un sfârșit, o limită dincolo de care nu se poate trece. Între casele țăranilor înstăriți din Joseni și locuințele de negustori din centrul comercial e distanța dintre sat și oraș, dintre timpul cu anotimpuri al țăranului și pânda febrilă a negustorului pentru care cuvântul „conjunctură” are importanță capitală.

După al doilea război prin anii '50 s-a reluat fără succes ideea stațiunii climaterice. Refacerea județului Dâmbovița aduce în 1975 asphaltarea drumului național care leagă Târgoviștea de Pietroșița și de Sinaia. Turiștii nu mai fug îngroziți de praf, dar nici nă rămân la Pietroșița. După ordinele vechii stăpâniri Pietroșița ar fi ajuns oraș

într-un răstimp oarecum neclar, măsurat în cincinale. Acum ordinele nu mai sunt. În locul lor Pietroșița trebuie să pună cuvântul „inițiativă“. Însă azi „inițiativa comunității“ e un cuvânt și nimic mai mult.

Întorcându-ne la arhitectură, trebuie spus că locuințele noi din sat copiază cabanele sau locuințele de munte germane sau elvețiene. Primul nivel, stâlpii sunt din piatră uneori meticolos finisată și țesută, obositoare prin regularitate. Se construiesc case mari cu două și trei nivele din care ultimul este ades o mansardă din bile de brad. Elementele traforate au fost surghiuite din plastica fațadelor paziile, căpriorii aparenti și streșinile sunt singurele elemente uneori traforate foarte discret. Spiritul practic al munteanului a întors spatele neoromantismului alegând modele simple și funcționale. Totuși la plecarea din Pietroșița imaginea care stăruie în amintire este cea a dantelăriei lemnului traforat.

Impresia primă la sosirea în Pietroșița e că ai nimerit într-un sat mare de acum cincizeci de ani. Dacă ești curios și nu prea grăbit poți opri mașina ca să hoinărești pe străduțele din Joseni, prin centru și pe ulița bisericii. Dacă nu ești curios Pietroșița se parcurge cu mașina cam într-un minut și jumătate.

„LE VOYAGEUR PRESSÉ NE COMPRENDRA PAS“

RÉSUMÉ

Pietroșița, grand village montagneux situé à quarante kilomètres nord de Târgoviște sur la route qui monte vers les Bucegi (chaîne de montagnes appartenant aux Carpathes Méridionales) abrite en son centre une très riche et intéressante collection des maisons paysannes datant de la seconde moitié du dix-neuvième siècle.

Pietroșița fut pendant tout le Moyen-Age point de douane entre la Valachie et la Transylvanie. Ici résidait l'inspecteur douanier qui

était en même temps le sous-préfet d'un arrondissement à la montagne appelé „Ialomița“ d'après le nom de la rivière qui arrose le village. Les villageois étaient exemptés d'impôts et de corvées à condition qu'ils gardent la frontière. Pietroșița sut profiter de sa position pour le développement édilitaire.

La maison caractéristique pour les riches villageois de Pietroșița avait le rez-de-chaussée bâti en pierre de taille. Il abritait des dépôts des boutiques ou des ateliers. A l'étage se trouvait le logement de plan symétrique entouré par des grands espaces ouverts des balcons et des loggias.

Les détails en bois traforé des timpan, des piliers et des balustrades sont d'une beauté surprenante, mais ils demandent un délai, une flânerie à travers les petites ruelles qui entourent le centre du village.

Pour le voyageur qui, dans sa voiture, se presse vers la montagne, Pietroșița reste seulement une panneau de signalisation, rien de plus et c'est dommage.

Traduit par Marian Iacob.